

IZABRANA DELA
DAVIDA ALBAHARIJA

prvi tom

MAMAC
CINK

drugi tom

GEC I MAJER
KONTROLNI PUNKT

treći tom

SVETSKI PUTNIK
SNEŽNI ČOVEK

četvrti tom

PIJAVICE

peti tom

ŽIVOTINJSKO
CARSTVO
LUDVIG
MRAK

šesti tom

IZABRANE PRIČE

IZABRANA DELA DAVIDA ALBAHARIJA
TREĆI TOM

Urednici

Nikola Petaković

Borislav Pantić

Copyright © David Albahari

Copyright © 2015 za srpsko izdanje Čarobna knjiga

Ilustracija na naslovnoj strani

Borislav Pantić

Dragan Bibin

Fotografija autora

Photo Copyright: Das balue Sofa/Club Bartelsmann

Izdavanje ove publikacije podržalo je
Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije

ISBN 978-86-7702-422-2

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, preštamovati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2015.

DAVID ALBAHARI

SVETSKI PUTNIK
SNEŽNI ČOVEK

Čarobna
knjiga

SADRŽAJ

SVETSKI PUTNIK7

SNEŽNI ČOVEK.....155

SVETSKI PUTNIK

Autor zahvaljuje Kanadskom savetu i Albertanskoj fondaciji za umetnost na pomoći koju su mu pružili tokom rada na ovoj knjizi.

*Sve je u ovoj knjizi izmišljeno,
samo je Banf stvaran.*

Gradovi su kao žene, rekao sam Danielu Atijasu kada smo se upoznali u Umetničkom centru u Banfu, jedanaestog juna 1998. godine. Neki ti se dopadaju, rekao sam, zbog toga kako izgledaju, a druge voliš zbog onoga što nose u sebi. Ima i onih, rekao sam, koji nisu ni jedno ni drugo, i sasvim ti je svejedno kada se u njima nađeš, kao što ti je svejedno, rekao sam, kada se nalaziš pored nekih žena. Bezbojne su, rekao sam, kao vazduh. Pomislio sam da će reći da vazduh nije bezbojan, ličio mi je na takvu osobu, na nekoga ko uvek, premda nenametljivo, saopštava pravo stanje stvari, ali on je samo srkao supu i povremeno gledao kroz prozor. Banf je, nastavio sam, nešto drugo, premda se to odmah ne primećuje, pogotovo ako neko provede u Banfu samo jedan ili dva dana, što većina ljudi radi, ali ako se čovek zadrži malo duže, rekao sam, nedelju dana, na primer, onda će shvatiti ono što me godinama ovde opčinjava: čudnovatu sposobnost Banfa da se istovremeno pojavljuje u dve krajnosti, u dva lika, od kojih jedan, ako smem da nastavim započeto poređenje sa ženama, rekao sam, odražava večnu devicu, dok je drugi pohotna bludnica. Tu sam zastao. Pomislio sam da će zatreptati kopcima kada čuje moju poslednju reč, ličio mi je na nekoga ko ume da trepće, ne skrivajući stvaran stid, ali on je samo odložio kašiku i posegnuo za salatam. Nekoga bi to razočaralo, ta činjenica da su mu već dva puta izneverena očekivanja, pogotovo one koji strepe od nepredvidljivosti, i u koje, na svu sreću, sebe ne svrstavam, tako da sam u odbijanju Daniela Atijasua da bude ono što jeste, jer u svoje procene nisam sumnjao, mogao da prepoznam, i da joj se obradujem, upravo onu meru nepredvidljivosti koja nas izaziva i privlači nekoj osobi. Protrljao sam ruke ispod stola i rekao: zbog

toga, svaki put kada dođem u Banf, pomislim da ću o Banfu napisati knjigu, iako znam da to neću nikada učiniti, jer sam slikar a ne pisac, i da znam da baratam rečima, odmah bih se manuo četkica i boja, pa i zdravstveno gledano bolje je biti pisac nego slikar, bez obzira na različita tumačenja štetnosti raznoraznih zračenja iz kompjutera i monitora, pisac bar ne mora da udiše hemijska isparenja, da se truže svojim delom, i tu sam zastao, ne znajući kako da se vratim na početak, na pisanje knjige o Banfu, a Daniel Atijas, kao da je to čekao, odložio je nož i viljušku, nakašljao se i rekao: nikada nisam bio ovako visoko u planinama; ja sam dete ravnice. Mogao sam da padnem sa stolice, toliko sam se iznenadio, ali ne zbog toga što je napokon progovorio, uostalom, pričao sam upravo da bih ga na to naveo, već zbog toga što na to nisam uopšte pomislio, a trebalo je, jer i ja sam dete ravnice, s obzirom na to da sam rođen u Saskačevanu, gde, uzgred, i sada živim, i trebalo je, dakle, da u njemu prepoznam odsjaj njegove ravnice, za koju sam kasnije doznao da se zove Vojvodina, i koja nas je činila sličnijim u znatno većoj meri nego što je bilo ko od nas dvojice mogao da pretpostavi. Nisam, ipak, pao sa stolice, premda sam za svaki slučaj čvrsto zgrabio ivicu stola, ali tada je Daniel Atijas ustao sa svoje stolice, rekao da mora da ide, i otišao. Ima osoba koje, kada odu, odnose nešto sa sobom. Teško je reći šta je to. Nešto se u čoveku otvara i nečega više nema, ne znam da li bih to umeo bolje da kažem. Daniel Atijas je otišao, a ja sam ostao da se gušim u osećanjima u koja sam odavno prestao da verujem. Ponovio sam nekoliko puta u sebi: treba biti oprezan, onda sam duboko udahnuo vazduh i spustio ruke u krilo. Uostalom, Daniel Atijas je ličio na čoveka koji tako odlazi, što se videlo i prethodne večeri, kada je, pravdajući se, doduše, umorom od putovanja, napustio prijem koji je, nakon što je održao predavanje i dvadeset minuta odgovarao na pitanja, upriličen u njegovu čast. Na tom predavanju sedeo sam u drugom redu, odmah iza predsednika Umetničkog centra i njegove žene. Predsednikova ramena bila su posuta zrcima peruti. Daniel Atijas je govorio uz česte pokrete rukama, kao da mu nedostaju reči, iako se sasvim dobro snalazio u engleskom jeziku. Izgovor mu je bio tvrd, slovenski,

premda sasvim razumljiv. Nije krio osećanja, i glas mu je nekoliko puta jasno zadrhtao, lomio se pre nego što bi stigao do poslednjih redova. Predsednikova žena je svaki put vadila maramicu i tapkala uglove očiju, kao da ih teši. Daniel Atijas je, nastavljajući da maše rukama, govorio o odnosu istorije i književnosti u njegovoj zemlji, u njegovoj bivšoj zemlji, rekao je, odnosno u pet zemalja nastalih od te jedne, koja je prestala da postoji. Glas mu je zadrhtao. Nekoliko dana kasnije, kada sam ga na to podsetio, dodao sam da sam isto tako drhtao dok sam slušao izveštaje sa referendumu o otcepljenju Kvebeka. Svako ima svoj pakao, uzvratilo je Daniel Atijas. Da sam tada, na predavanju, znao kako će mi odgovoriti, bolje bih rastumačio njegovo ponašanje, znao bih da je njegov pakao u pojavljivanju pred drugima. Uprkos osećanjima, drhtavom glasu i prikladnim duhovitostima, Daniel Atijas je neprekidno kopao odbrambene rovove. Umesto da se približava slušaocima, on se od njih stalno udaljavao, tako da sam u jednom trenutku hteo da ustanem i privučem ga bliže sebi, bliže svima nama. Ličio je, uostalom, na osobu koja uvek ulazi u sebe, bez obzira na to u kom pravcu se uputila. Rekao sam mu to jednom prilikom: bili smo na stazi koja se spušta pored gradskog groblja, i ja sam zastao i, pomalo teatralno, raširivši ruke, rekao da liči na čoveka koji, kud god da krene, uvek ulazi u sebe, na šta je on kroz smeh uzvratilo da je to nevažno, jer svi završavamo na isti način. U to nema sumnje, rekao sam, ali ne na istom groblju. Ceo život, rekao sam, proveo sam u Saskačevanu, u Saskatunu, i ne nameravam da menjam mesto u smrti. Daniel Atijas se ponovo nasmejao. Na predavanju, međutim, bio je ozbiljan, čak i kada je, uvek na prikladnom mestu, ubacivao duhovitosti kojima je smanjivao tenziju svog strasnog kazivanja. Nijednog trenutka, za to vreme, nisam skinuo pogled s njegovog lica, ni na predavanju, ni na stazi pored groblja. Posle predavanja, jedva sam uspevao da usredsredim pažnju na reči koje je izgovarala predsednikova žena, i odjednom sam poželeo da joj tu, pred svima, zarijem jezik između nabubrelih usana i bleštavih zuba. Pred spavanje sam, zbog toga, dva puta isprao usta tečnošću sa ukusom mente. Gledao sam se u ogledalu, mućkao, i mislio na Daniela Atijasa. Prvi put sam

ga video na fotografiji, zapravo: na malim posterima koji su oglašavali njegovo predavanje. Nalazili su se, uvideo sam narednih dana, u svim zgradama Umetničkog centra, ali ja sam ga spazio na oglasnoj tabli u holu recepcije, dok sam čekao da mi devojka za pultom preda ključeve od sobe i studija. Oglasna tabla je bila zatrpana raznim obavještenjima, fotografija Daniela Atijasa bila je čak delimično pokrivena, i ugledao sam je samo krajičkom oka, međutim, i to je bilo dovoljno. Ostavio sam devojkicu za pultom u pola rečenice, *njene* rečenice, jer svoju ne bih nikada prekinuo, i prišao oglasnoj tabli. Ne znam sa čime bih mogao da poredim taj trenutak prepoznavanja, možda sa onim popodnevom kada sam, hodajući uz potok u Kananaskisu, našao oblutak koji i danas, posle toliko godina, nosim sa sobom. Pokazao sam ga i Danielu Atijasu, premda sam u stvari hteo da ga osmotrim pored njegovog lica, što na kraju nisam učinio. Piljio sam, dakle, u to lice na fotografiji i osećao kako sa mene spada umor od ranog ustajanja i putovanja, i kako navlačim neku sasvim novu telesnu odeću. Devojka me je blago dotakla po ramenu i pružila mi ključeve. Dobio sam sobu na drugom spratu i studio broj osam. Kada se devojka okrenula, strgnuo sam list sa table, presavio ga i stavio u džep. Soba je gledala na oštri vrh Kaskadne planine. Uvek su me planinski vrhovi smirivali, kao da nisam čovek iz ravnice. Tako se i Daniel Atijas osećao, rekao mi je dok smo stajali kraj prozora u njegovoj sobi na trećem spratu. Tada sam o njemu znao mnogo više od onih nekoliko škrtih rečenica sa malog postera. Pročitao sam ih tek kasno uveče, kada sam legao u krevet, ponovo umoran: proveo sam, naime, celo popodne u studiju, gde sam razmeštao nameštaj, platna i slikarski pribor, i samo sam želeo da spustim glavu na jastuk i zaspim, ništa drugo, a onda sam se setio postera, ustao i potražio ga u džepu jakne koja je visila u plakaru u predsoblju, vratio se u krevet, upalio lampu na noćnom stočiću, i počeo da čitam. Daniel Atijas, pisalo je, pisac iz Beograda; objavio je četiri romana i dve zbirke priča; preveden na desetak jezika; govoriće o odnosu istorije i književnosti na Balkanu; datum, vreme, mesto. Onda sam zaspao. Samo

dva dana kasnije, posle razgovora sa poznanicima iz administracije, sakupio sam punu fasciklu materijala o Danielu Atijasu: njegovu kompletnu biografiju, prikaze knjiga prevedenih na engleski i francuski jezik, prepis razgovora koji je emitovan na BBC-ju, priče objavljene u američkim književnim časopisima, dva eseja (jedan je bio naslovljen „Svet koji nestaje“, drugi je nosio naslov „Književnici i raspad Jugoslavije“), vesti o nastupima na raznim književnim skupovima, program boravka u Banfu. Ukratko, bio sam spreman da ga dočekam, a dok sam čekao da počne predavanje, posmatrao sam zrnca peruti na ramenima predsednika Umetničkog centra. U prvi mah nisam prepoznao Daniela Atijasa, i dok je on zauzima mesto za pultom sa mikrofonom, okretao sam se, iščekujući da ga tek ugledam kako korača između redova sedišta. Posle sam to pripisao svojoj nervozni, koja mi nije dozvoljavala jasno da uočavam, i odmah potom potražio sam opravdanje u njegovoj nervozni, koja mu je crte lica načinila oštrim, a trebalo je da se primeti da fotografija uvek vara, jer ma koliko nevešta bila osoba koja fotografiše, ona uvek slika ono što sama želi da vidi kroz objektiv. To je bilo desetog juna. Upoznali smo se jedanaestog juna, u trpezariji, za vreme ručka. Ako je sve pre toga bilo urađeno s namerom, onda je taj susret bio doista slučajan. Sedeo sam sâm za velikim okruglim stolom i čepkro po rezancima za koje uopšte nisam znao zašto sam ih uzeo, i tada se pored stola zaustavio Daniel Atijas i upitao da li je neko mesto slobodno. Držao je poslužavnik sa činijom supe i salatam. Nikoga ovde nema osim mene, rekao sam, a ni ja nisam ponekad tu. Daniel Atijas se nasmešio ovlaš, kao da mu je neprijatno što me lišava samoće. Izgledao je kao čovek koji više brine o drugima nego o sebi, ali nisam mu to tada rekao. Sačekao sam da sedne, potom sam se predstavio, uljudno, polako, iako i dalje nisam mogao da poverujem da on sedi naspram mene, i rekao sam, to nije bila tajna, da sam bio na njegovom predavanju i da sam, rekao sam, uživao u njegovom razložnom izlaganju, posebno onda, naglasio sam, kada je govorio o odnosu, zapravo o sukobu urbane i ruralne proze u savremenoj srpskoj književnosti. Daniel Atijas je klimnuo glavom i prihvatio se supe. Nisam mogao, rekao

sam, da ne primetim da isti odnos, ponekad čak netrpeljiv, postoji i u zapadnoj Kanadi, ovde, dakle, rekao sam, gde se i dalje smatra da ruralno iskustvo definiše njen duh, iako, rekao sam, devet desetina stanovništva živi u većim ili manjim urbanim celinama. Gradovi su kao žene, rekao sam tada, ali Daniel Atijas je samo srkao supu i povremeno bacao pogled kroz prozor. Kada je posegnuo za salatom, gotovo da sam odustao, međutim, smogao sam snagu da nastavim, što se nije ponovilo kada je otišao jer, uprkos želji da odmah, istog časa, pođem za njim, nisam uspeo da savladam drhtavicu u butinama i klonuo sam u stolici. Rezanci su i dalje počivali na tanjiru, viljuška je stenjala pod skorelim kečapom, kašika je ležala izvrnuta na leđa, salveta se podizala prema mojim usnama kao ledeni breg. Sve je bilo isto, a sve je, ipak, bilo različito. Narednih dana, pažljivo sam izučio plan boravka Daniela Atijasa u Umetničkom centru, prikupio dodatne podatke, pratio, uvek iz daljine, njegovo kretanje, motrio u trpezariji s kim obeduje i šta jede, prisluškiavao razgovore u dva-tri navrata. Osećao sam se kao pauk koji plete mrežu, ne kao onaj pauk iz dečjih priča, naravno, koji uvek simbolizuje nešto zlo, naprotiv, pauci su u mom studiju u Saskatunu uvek dobrodošli, pauk je za mene veliki graditelj, umetnik prostora, i ako sam bio pauk, onda je moja mreža bila umetničko delo u nastajanju. U brzom nastajanju, nema sumnje, jer, sudeći prema planu boravka, Daniel Atijas je u Banfu trebalo da provede ukupno trinaest dana: doputovao je devetog a odlazio dvadeset drugog juna. Nemamo vremena za gubljenje, rekao sam svom liku u ogledalu dok sam se narednog jutra brijao. Ako se ne varam, bila je nedelja, četrnaesti jun. Stigao sam među prvima na doručak; Daniel Atijas je stigao među poslednjima. Sakriven raširenim novinama, pratio sam kako uzima kajganu i sok od pomorandže. Seo je za sto na suprotnom kraju trpezarije, za kojim su već sedele dve Japanke. Ubrzo su započeli živahan razgovor, što me je ražestilo, iako se ja ne žestim tako lako, ali posle četiri šolje kafe jedva sam uspevao da se zadržim na mestu. Nekoliko puta mi se čak učinilo da mi noge same odlaze ispod stola. Počeo sam ponovo da čitam članke koje sam već pročitao kada je Daniel Atijas napokon ustao. Japanke su takođe ustale i naklonile se, obe u isto vreme,

a onda su, odbranivši me tako od užasa na pomisao da bi mogli da pođu svi zajedno, ponovo sele. Daniel Atijas je prošao kroz trpezariju i popeo se uza stepenice. Odložio sam novine i pošao za njim. Na izlazu, međutim, nisam mogao nigde da ga vidim, i upravo kada sam hteo da potrčim, neko me je ščepao za rame: Mark Robinson, pesnik iz Ridžajne. Da sam mogao, zgromio bih ga na licu mesta, nikada mi se, uostalom, nisu dopadale njegove pesme, ali on je bio za glavu viši od mene i znatno širi, tako da sam morao da mu dopustim da me privuče sebi, prisloni obraz uz moj i tapše me po leđima, nastojeći pritom da provirim preko njegovog ramena u nadi da bih ipak mogao da ugledam bar krajčićak jakne Daniela Atijasa. Primirio sam se tek znatno kasnije – ponovo sam pio kafu, u istoj zgradi, ali sada u malom restoranu na bočnoj strani – kada je Mark rekao da se te večeri održava zabava u kući direktora književnih programa na koju su pozvani svi pisci, tvrdio je a ja sam mu odmah poverovao, koji trenutno borave u centru. Telom su mi prohujali trnci ushita. Nekada je, pomislio sam, bolje ne videti nego videti. Osim toga, poznavao sam direktora književnih programa, njegova žena je, štaviše, bila iz Saskatuna, i mogao sam sasvim slobodno, premda nepozvan i iako nisam pisac, da zakucam na njihova vrata. Sve vreme sam se trudio da mi se ništa od toga ne pokaže na licu, ali oči su, što kažu, ogledalo duše, a Mark, voleo je njegove pesme ili ne, ipak jeste pesnik, i odjednom se zagledao u mene i zabrundao: nešto si nanjušio, priznaj. U prvi mah sam užurbano premetao po glavi šta bih mogao da priznam – da predsednik Umetničkog centra ima perut? – onda sam shvatio skriveno značenje njegovih reči, i rekao sam da ove godine u centru ima doista zgodnih žena, to se mora priznati. Nego šta, rekao je Mark, nego šta. Nisam, u stvari, imao nikakvu predstavu o tome ko se sve nalazi u centru, jer sam svaki slobodan trenutak, onda kada nisam pratio Daniela Atijasa ili se raspitivao o njemu, provodio u studiju, nastojeći da napokon nacrtam to lice za kojim sam oduvek tragao. Ne toliko samo lice, koliko njegov oblik i odnose između pojedinih delova, pogotovo tamo gde su izneveravali očekivanu simetriju. Oslobodio sam se Marka Robinsona, ali sam prethodno

morao da mu obećam da ćemo se jedne večeri zajedno napiti, kao u stara vremena, rekao je Mark, što je značilo da ćemo se tom prilikom prisećati godina koje smo proveli na Saskačevanskom univerzitetu u Saskatunu. Otišao sam u studio, gde sam ostao do večere, ne praveći pauzu čak ni za ručak, obuzet prvo novim pokušajima da zabeležim oblik lica, potom skicama za sliku „Kišni dan u preriji“. Tačnije bi bilo reći da sam se prvo mučio sa oblikom lica, potom sa oblikom kiše. Uvek sam se borio sa onim što je nedostajalo, i moje slike su bile prikazi odsustva a ne prizori prisustva, samo što to nikada nije niko primetio. U šest sam bio na večeri. Brzo sam obedovao i požurio u sobu: zabava kod direktora književnih programa počinjala je u pola osam, a mene je čekalo dugo spremanje. I naravno, kada sam završio sa kupanjem, brijanjem, sušenjem kose, biranjem losiona i kravate, bilo je tačno osam. Nisam, ipak, bio poslednji. Posle mene je stigao dramski pisac iz Toronta, potom dve Japanke, ali ne one koje su sedele sa Danielom Atijasom za vreme doručka. Kade me je ugledala, žena direktora književnih programa je ciknula i obesila mi se oko vrata. Direktor mi je samo ćutke pružio ruku. Nikada me on nije voleo, znam. Njegova žena je rekla da moramo ponovo da se vidimo, da jednostavno ne smem da odem iz Banfa pre nego što ih ponovo ne posetim i ne ispričam joj sve o svakoj osobi koju poznaje a i dalje živi u preriji. Nije takvih još mnogo ostalo, rekao je direktor književnih programa. On je bio iz Halifaksa i nije imao nikakvu predstavu o tome šta je prerija, bez obzira na to što sam svaki put, kad god bih došao u Banf, pokušavao da mu to objasnim. Koliko se samo smejavao kada sam jednog leta rekao da je prerija, u stvari, samo drugi oblik vode. Pritom nisam mislio na ustalasano žito, koje se često pojavljuje u pesmama Marka Robinsona, nego na geološku činjenicu da je tu, nekada, bilo more, te da je prerija nešto kao odsustvo vode, odsustvo prisustva, tako nešto. Ko se nije rodio u ravnici, taj to neće razumeti, rekla je tada njegova žena, što je bilo zanimljivo, pre svega zbog toga što smo i ona i ja, ljudi iz prerijske ravnice, tvrdili da razumemo i planine, ali smo odbijali da prihvatimo mogućnost da ljudi iz planinskih naselja mogu u potpunosti

da shvate duh prerije. Pitaо sam se šta će Daniel Atijas reći na sve to, a do tada su me ionako napustili i domaćica i domaćin, ostavivši me sa flašom piva u ruci, pa sam odlučio da krenem u potragu za njim. Prethodno sam iz zdelice na stolu uzeo punu šaku indijskih oraha, potom se uputio na svoje uobičajeno hodočašće u kući direktora književnih programa, pravo do velikog drvenog kipa Bude koji sedi na listu lotosa, blaženo osmehnut i blaženo debeo. Doneli su ga odnekle iz Azije, gde su, nekada davno, proveli dve godine kao nastavnici engleskog jezika na kursovima za odrasle. Svaki put kada bih ih posetio, odlazio sam do kipa, blago mu se naklonio i pomilovao ga po ispupčenom trbuhu. To, odavno sam pročitao u nekoj knjizi, navodno donosi sreću i dobitak, a obe stvari su mi tada bile potrebne. Kip je stajao u niši u trpezariji, i učinilo mi se, dok sam mu prilazio, da je ozbiljniji nego obično, ali bilo je dovoljno da mu se zagledam u nasmejane oči i da sve zaboravim. Naklonio sam mu se, pitajući se da li me se seća, i onda ga vrhovima prstiju pomilovao po trbuhu. Buda nije ništa rekao, ali zato su glasovi u dnevnoj sobi postali bučniji. Delimično je za to bila kriva muzika koja je dopirala iz donjeg nivoa kuće, ali pravi krivac, utvrdio sam, bio je Daniel Atijas, oko koga se okupila poveća grupa, u kojoj su se nalazili i direktor književnih programa i Mark Robinson. Buka je, zapravo, poticala od Marka, čije brundanje je bilo glasnije od potmulog zvuka basa i bubnja, ali je takođe bila izazvana time što je nekoliko ljudi, troje ili četvoro, govorilo u isti mah. Umešao sam se među njih, pronašao zgodan ugao za posmatranje lica Daniela Atijasa, i pokušao da pohvatam niti razgovora, premda bi se to bolje moglo nazvati prepirkom, ma koliko izrečene reči bile zaogrnutе maskama ljubaznosti. Bilo kako bilo, Daniel Atijas se branio, ostali su ga napadali ili, možda je bolje tako reći, podsticali da se brani, neprekidno iznalazeći zamerke i postavljajući uslove koji se nisu mogli ispuniti. Daniel Atijas je ponavljao da pojam kolektivne krivice jednostavno nije prihvatljiv, i da sa njim ne postoji nikakvo pozitivno iskustvo, te da se insistiranjem na tome da je ceo narod u njegovoj zemlji kriv za ono što se

dogodilo jedino postiže to da stvarni krivci osećaju da su, kao pojedinci, dobili oprost, i ne samo oprost nego i poziv da nastave sa onim što su radili. Krivci su pojedinci, rekao je Daniel Atijas, oni koji se mogu imenovati, čija krivica se može dokazati, kolektivu se, rekao je, ne može suditi, pogotovo zbog toga što kolektiv ne donosi odluke, bar ne u situacijama o kojima mi govorimo. Ne, ne, ne, brundao je Mark Robinson, to su priče za malu decu, isto kao oni pokušaji da se pokaže da nemački narod nije kriv za nacističke zločine u Drugom svetskom ratu, nego da je to delo grupe pojedinaca koji se na prste mogu prebrojati, i onda, kako vreme odmiče, sve manje prstiju je potrebno za njihovo prebrojavanje, dok na kraju ne ostane samo jedan prst, jedan čovek, koji je obično već mrtav, i, tako mrtav, on je onda kriv za sve što se desilo. Daniel Atijas je odmahnuo glavom. Istorija ne trpi poređenja, rekao je, pogotovo ne ona koja se zasnivaju na predrasudama, kao što je priča o tome da se istorija prvi put odigrava kao tragedija a drugi put kao farsa, ta priča je, rekao je, potpuno netačna, što se vidi i iz zbivanja u njegovoj zemlji, gde nema traga nikakvoj farsu, istorijskoj ili bilo kakvoj, već je sve samo i jedino tragedija. Nisu njihovi glasovi bili jedini u toj raspravi, nikako, i još nekoliko gostiju je nastojalo da izrazi svoje mišljenje. Pominjali su atomske bombe bačene na Hirošimu i Nagasaki, proces denacifikacije u posleratnoj i podeljenoj Nemačkoj, logore za ljude japanskog i nemačkog porekla koji su postojali u Americi i Kanadi tokom Drugog svetskog rata, ali Mark je na sve to samo prezrivo frktao. Izolacija jedne zemlje, rekao je Daniel Atijas, najviše koristi onima koji su u toj zemlji na vlasti i samo doprinosi njihovom jačanju i učvršćivanju položaja, i nije mu jasno, rekao je, kako to ne uviđaju oni koji nameću izolaciju kao univerzalno rešenje za sve političke boljke, ali još gore od toga, rekao je, jeste insistiranje na krivici celog naroda, što nije ništa drugo do prikriveni rasizam. Nema to nikakve veze sa rasizmom, povikao je Mark, nego sa zdravim rasuđivanjem. Da li je Nemce, pitao je, neko terao da prihvate ideologiju nacizma? Ne znam ja ništa o Nemcima, odgovorio je Daniel Atijas pomirljivim glasom. Ličio je na osobu kojoj sukobi nisu